

Challenges Faced by Agricultural Advisors in Samsun Province and Proposed Solutions

Nur İlkay Abacı^{1,a,*}

¹Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Samsun, Türkiye

*Corresponding author

ARTICLE INFO	ABSTRACT
<p><i>Research Article</i></p> <p>Received : 15.09.2023 Accepted : 11.10.2023</p> <p>Keywords: Agricultural advisors Advisory activities Problems Samsun Farmer</p>	<p>This research discusses the problems faced by agricultural advisors in Samsun province. In this regard, a survey was conducted with 51 agricultural advisors working in Samsun province, and the information about agricultural advisors and the problems they experienced were determined. The study found that agricultural advisors in Samsun are a group of young and well-educated professionals who prioritize communication skills and regularly work on improving themselves. The research also highlights the challenges faced by these advisors, including the insufficient institutionalization of the agricultural advisory system, a lack of clear legal regulations, and uncertainties regarding roles and responsibilities. The sector faces challenges due to the low demand for advisory services by farmers and coordination deficiencies among public institutions. To keep agricultural advisors up-to-date on the latest agricultural techniques and best practices, it is recommended to provide regular in-service training in this context. Using technological tools can enhance the efficiency of agricultural advisors' fieldwork and improve communication with farmers. Legal regulations determining the working procedures and principles of agricultural advisors can be made clearer. In order to increase understanding of the benefits of advisory services and how to access them, farmer awareness campaigns are crucial. In addition, ensuring the sustainability of agricultural advisors' field activities requires advanced financial planning and security mechanisms.</p>

Türk Tarım – Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi, 11(11): 2137-2145, 2023

Samsun İlindeki Tarım Danışmanlarının Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri

MAKALE BİLGİSİ	ÖZ
<p><i>Araştırma Makalesi</i></p> <p>Geliş : 15.09.2023 Kabul : 11.10.2023</p> <p>Anahtar Kelimeler: Tarım danışmanları Danışmanlık faaliyetleri Karşılaşılan sorunlar Samsun. Çiftçi</p>	<p>Bu çalışmada Samsun ilindeki tarım danışmanlarının karşılaştıkları sorunlar ele alınmaktadır. Bu doğrultuda Samsun ilinde görev yapan 51 tarım danışmanı ile anket yapılarak, ele alınan tarım danışmanlarına ait bilgiler ve yaşadıkları sorunlar tespit edilmiştir. Araştırmanın sonuçları, Samsun ilindeki tarım danışmanlarının genç, eğitilmiş ve iletişim becerilerine önem veren bir grup olduğunu ve düzenli olarak kendilerini geliştirdiklerini göstermektedir. Araştırma aynı zamanda tarım danışmanlarının yaşadıkları sorunları da ortaya koymaktadır. Bu sorunlar arasında tarım danışmanlığı sisteminin yeterince kurumsallaşmamış olması, hukuki düzenlemelerin eksikliği ve görev-yetki belirsizlikleri gibi önemli konular yer almaktadır. Ayrıca çiftçilerin danışmanlık hizmetlerine olan talebinin düşük olması ve kamu kuruluşları arasındaki koordinasyon eksiklikleri de sektörün sorunları arasında yer almaktadır. Bu bağlamda, tarım danışmanları için düzenli hizmet içi eğitim sağlanmalıdır. Tarım danışmanlarının saha çalışmalarını daha etkin bir şekilde sağlamak için teknolojik araçlardan yararlanılabilir. Tarım danışmanlarının çalışma usul ve esaslarını belirleyen yasal düzenlemeler daha açık ve net hale getirilebilir. Çiftçi bilinçlendirme çalışmaları ve aynı zamanda tarım danışmanlarının saha faaliyetlerini sürdürülebilmeleri için finansman kaynaklarının önceden planlanması ve güvence altına alınması önemlidir.</p>

^a lkay.sonmez@omu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-4411-2800>

Giriş

Tarım sektörü, dünya genelinde gıda üretimi ve kırsal kalkınma açısından kritik bir rol oynamaktadır. Bu sektörün sürdürülebilirliği ve gelişimi, tarım danışmanlarının etkili ve verimli bir şekilde çalışmalarına bağlıdır. Aynı zamanda tarımda arzulanan hedeflere ulaşılması da yayım faaliyetlerini yerine getiren yayım elemanlarının iş memnuniyeti ile ilişkilidir (Boyacı ve Yıldız, 2015a; Kaynakçı, 2020). Tarım danışmanları, çiftçilere teknik bilgi, en iyi uygulamalar, inovasyonlar ve kaynak yönetimi konularında rehberlik ederek tarımsal verimliliği artırmak ve sorunları çözmek için önemli bir rol üstlenmektedirler.

Tarım danışmanları, genellikle tarımsal faaliyetlerin belirli alanlarında uzmanlaşmış profesyonellerdir ve tarımla ilgili konularda çiftçilere danışmanlık hizmetleri sunarlar. Bu hizmetler arasında; tarım teknikleri, gübreleme, sulama, toprak analizleri, hastalık ve zararlılarla mücadele yöntemleri gibi konularda bilgi ve rehberlik sağlama yer alır. Ayrıca çiftçilerin pazarlama stratejileri, ürün çeşitlendirme ve tarım politikaları gibi konularda da danışmanlık hizmeti alması mümkündür.

Tarım danışmanları, çiftçilere yönelik uzmanlıklarını kullanarak tarımsal üretimin artırılması, kalite standartlarının yükseltilmesi ve sürdürülebilir tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması gibi hedeflere odaklanmaktadır. Ancak, tarım danışmanları karşılaştıkları bazı sorunlarla da mücadele etmek zorundadır. Bu sorunların çözülmesi, tarım danışmanlarının etkinliğini artırarak çiftçilere daha iyi hizmet sunmalarını sağlayabilir ve tarım sektörünün sürdürülebilir bir şekilde gelişmesine katkıda bulunabilir.

Konu ile İlgili Daha Önce Yapılmış Araştırmalar ve Amaç

Türkiye’de tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetleri, tarım sektörünün gelişimine katkı sağlayan önemli bir unsurdur. Bu bağlamda, çeşitli araştırmalar tarımsal yayımın farklı yönlerini incelemiştir (Ateş ve Terin, 2007; Özçatalbaş ve ark., 2010; Sever ve Boz, 2012; Boyacı ve Yıldız, 2013; Tunalioglu ve Çınar, 2013; Boyacı ve Yıldız, 2015; Eksilmez, 2016; Demirbük ve Kızılaslan, 2017; İmamoğlu ve Çobanoğlu, 2018; Boyacı, 2020, Çukur ve ark., 2020). Bu araştırmalar gruplara ayrılarak incelendiğinde; cinsiyet ve yayım, kamu yayım hizmetleri, tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetlerinin genel durumu, yayım elemanlarının becerileri, iş memnuniyeti ve çalışma koşulları gibi farklı konulara odaklandığı görülmektedir.

Ateş ve Terin (2007) araştırmalarında, Van ilindeki yayım elemanlarının profillerini incelemişlerdir. Kırsal ve kentsel kökenli yayım elemanları arasındaki farklılıklar belirlenmiştir. Araştırma bulguları, yayım elemanlarının çoğunlukla kırsal kökenli olduğunu ve genellikle erkek olduklarını göstermektedir. Yapılan bu araştırma, yayım elemanlarının profillerinin, tarımsal yayımın etkili bir şekilde yapılabilmesi için dikkate alınması gereken faktörler olduğunu vurgulamaktadır. Aynı zamanda yayım elemanlarının eğitimi ve yöntemleri aracılığıyla çiftçilere bilgi aktarımının yönetilmesinin önemini ortaya koymaktadır. Özçatalbaş ve ark. (2010)’nın araştırması, tarımsal yayımın Türkiye’deki genel durumunu ele

almıştır. Bu araştırma, tarımsal yayımın Türkiye’de o yıllarda Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı sorumluluğunda yürütüldüğünü ve özel sektöre dayalı danışmanlık sisteminin gelişmeye devam ettiğini belirtmiştir. Sever ve Boz (2012)’un araştırması, Kahramanmaraş ilinde çalışan tarım yayımcıları ve tarım danışmanlarının iş memnuniyetlerini karşılaştırmaktadır. Bulgular, tarım danışmanlarında genel olarak bir memnuniyetsizlik olduğunu göstermiştir. Araştırma, çalışma koşullarının ve personel-amir ilişkilerinin düzenlenmesi gerektiği önerisini sunmuştur. Boyacı ve Yıldız (2013)’ün araştırması, tarımsal yayım faaliyetlerinde cinsiyet farklılıklarını incelemiştir. Bulgular, kadın yayımcıların daha yüksek eğitim seviyelerine sahip olduğunu, çiftçi eğitimine daha fazla zaman ayırdıklarını ve kadın çiftçilerle daha fazla iletişim kurduğunu göstermektedir. Ayrıca, kadın yayımcıların kalite iyileştirmeye odaklandığı belirtilmiştir. Bu sonuçlar, kadın yayımcıların sayılarının ve sorumluluklarının artırılmasının kırsal kadının kalkınma çabalarına katkı sağlayabileceğini öne sürmektedir. Tunalioglu ve Çınar (2013)’ün araştırması Türkiye’de kamu kesimi tarafından yürütülen tarımsal yayım hizmetlerini ele almıştır. Araştırma, kamu yayım hizmetlerinin etkinliğini artırmak için personelin nitelik ve niceliğinin önemini vurgulamıştır. Araştırma, tarımsal yayım personelinin performansının iyileştirilmesi ve motivasyonunun yükseltilmesi gerektiğini belirtmiştir. Boyacı ve Yıldız (2015), Türkiye’deki farklı yayım örgütlerinde çalışan yayımcılarla görüştikleri çalışmalarında, yayımcıların bilgi toplumu becerilerinin istenen seviyede olmadığı sonucuna varmışlardır. Buna karşılık çiftçi örgütlerinde ve bağımsız çalışan yayımcıların, kamu ve özel sektördeki yayımcılara kıyasla daha iyi becerilere sahip olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlar ışığında, becerilerin geliştirilmesi için yayımcılara teknik konuların yanı sıra bilişim teknolojileri kullanımı, katılımcı yöntemler ve yaşam boyu öğrenme becerileri gibi konularda hizmet içi eğitim sunulması gerektiği yazarlar tarafından belirtilmiştir. Eksilmez (2016), TR90 bölgesinde tarım danışmanlarının sosyo-ekonomik durumu ve etkinliğini incelemiştir. Araştırmada, tarım danışmanlarının daha etkili bir şekilde yayım yapabilmeleri için çeşitli öneriler sunulmuştur. Bu öneriler arasında, danışmanların ihtiyaçlarının karşılanması, yaşam standartlarının artırılması için önlemlerin alınması ve tarım danışmanlarının çiftçileri ne sıklıkla ziyaret edeceklerini birlikte belirlemeleri bulunmaktadır. Demirbük ve Kızılaslan (2017), Sivas ilindeki tarımsal yayım personelinin görüşlerini incelemiştir. Bulgular, tarım yayımcılarının uzun süre boyunca çalışma bölgeleri dışında görevlendirildiğini ve iş yükünün fazla olduğunu göstermektedir. Araştırmada, fiziki ve teknik donanım eksiklikleri ve hizmet içi eğitim konularında da eksiklikler olduğu da belirtilmiştir. Öneriler arasında, tarım yayımcılarının çalışma koşullarının düzeltilmesi ve yayım programlarının hazırlanması yer almıştır. İmamoğlu ve Çobanoğlu (2018)’nin yaptığı araştırmada Balıkesir ilinde tarımsal danışmanlık hizmetinin ekonomik etkileri incelenmiştir. Araştırmada, danışmanlık hizmeti alan tarım işletmelerinin daha yüksek gelire ve büyüklüğe sahip olduğu belirlenmiştir. Aynı zamanda tarımsal danışmanlık

hizmetlerinin tarım sektöründe önemli bir rol oynadığına dair kanıtlar sunulmuştur. Boyacı (2020)'nin araştırması, Ege Bölgesi'nde tarımsal yayım ve inovasyon süreçlerini incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma, bölgedeki yayımcıların profilini çıkarmış ve yayım etkinliklerini değerlendirmiştir. Bulgular, yayımcıların genellikle genç ve deneyimli olduklarını, ancak iş ortamından memnun olmadıklarını göstermektedir. Ayrıca, yayımın bölgedeki çiftçilere etkisi ve inovasyon sürecinde işbirliğinin eksikliği vurgulanmıştır. Sonuçlar, tarımsal yayımın daha etkili olabilmesi için iç iletişim, ekip çalışması, işbirliği, çiftçi ile bilgi akışı gibi faktörlerin önemini vurgulamaktadır. Ayrıca, yayım çalışmalarının proje odaklı ve hedefe yönelik yürütülmesi gerektiği belirtilmektedir.

Özellikle Türkiye'de görev yapan tarım danışmanları ve yayımcılar ile ilgili yapılan literatür değerlendirmesinin sonucunda görülmektedir ki: ele alınan yukarıdaki araştırmalar, Türkiye'nin tarım sektöründeki gelişmeleri ve tarımsal yayımın kritik rolünü anlamamıza yardımcı olmaktadır. Gelecekteki araştırmaların bu alandaki eksiklikleri gidermek ve tarım sektörünü daha da güçlendirmek için nasıl katkı sağlayabileceği üzerine odaklanması önemlidir. Bu nedenle bu araştırma, tarım danışmanlarının mesleki deneyimleri ve karşılaştıkları zorlukları inceleyerek bu önemli sektörün daha etkin bir şekilde geliştirilmesine katkı sağlamayı amaçlamıştır. Araştırma sonuçları, tarım danışmanlarının işlerinin doğasını ve gerekliliklerini daha iyi anlamamıza yardımcı olmuş ve sektörün gelişimine yönelik önemli ipuçları sunmuştur. Bu araştırmada diğer araştırmalar gibi tarım sektöründeki tüm paydaşlar için önemli bir kaynak oluşturarak, daha iyi bir tarım ve gıda üretimi geleceğine katkıda bulunabilir.

Materyal ve Yöntem

Verilerin Toplanması ve Örneklemede Kullanılan Yöntem

Tarım danışmanlarının durumu, tarımsal faaliyetlerin önemli olduğu, tarıma dayalı ekonominin güçlü olduğu bir bölgede değerlendirilmelidir. Samsun, verimli tarım arazileri, çeşitli tarım ürünleri ve tarım potansiyeli açısından zengin bir il olarak bilinir. Bu nedenle araştırma alanı olarak belirlenen Samsun ili hem yukarıdaki tanımlamalara uygun olduğundan hem de maliyet, zaman ve sosyal sermaye açısından avantaj sağladığından gayeli olarak belirlenmiştir. Araştırmada Samsun ilinde görev yapan tarım danışmanları ile anket yöntemi kullanılarak veriler elde edilmiştir. Anket yapılacak tarım danışmanlarının belirlenmesinde Samsun Tarım ve Orman Müdürlüğü'nden alınan bilgilerden yararlanılmıştır. Bu doğrultuda araştırmada tam sayım yöntemi kullanılmıştır ve 54 sertifikalı tarım danışmanı araştırma kapsamına alınmıştır. Fakat 3 tarım danışmanı anket yapmak istemediğinden 51 kişi ile anketler tamamlanmıştır. Araştırma verileri 2019 yılında toplanmıştır.

Verilerin Analizinde Kullanılan Yöntem

Tarım danışmanlarına ait sosyo-demografik özellikler basit istatistik testler (frekans – yüzde) ile analiz edilmiştir. Araştırmada danışmanlık faaliyetinde karşılaşılan sorunlar ise likert tipi sorular ile elde edilmiştir. Bazı araştırmacılar

tarafından likert tipi sorular, orijinal likert yanıt alternatiflerinin bazı yönlerini kullanan ve tek tek sorulan sorular olarak tanımlanmaktadır (Clason ve Dormody, 1994; Boone ve Boone, 2012). Yine aynı araştırmacılara göre, likert ölçeği ise veri analizi sürecinde tek bir bileşik puanda birleştirilen dört veya daha fazla likert tipi maddeden oluşan bir dizidir. Diğer bir deyişle, likert ölçeğindeki maddeler bir araya geldiğinde bir karakter veya kişilik özelliği ya da farklı bir kavram niceliksel olarak ölçülmektedir. Dolayısıyla likert tipi soruların analizinde parametrik olmayan testler kullanılması, likert ölçeklerinin analizinde ise parametrik testlerin kullanılması doğru olacaktır (Clason ve Dormody, 1994; Boone ve Boone, 2012). Bu araştırmada tarım danışmanlarının sorunlarının tek tek değerlendirilmesi amaçlandığından likert tipi soruların analizinde parametrik olmayan merkezi eğilim ölçüleri (mod/medyan/sıklık) kullanılmıştır.

Araştırmada kullanılan toplam skorun hesaplanmasında aşağıdaki formülden yararlanılmıştır:

Toplam Skor = (1.sıradaki frekans*3)+(2.sıradaki frekans*2)+(3.sıradaki frekans*1)

Tarım danışmanlarına yöneltilen ve likert tipi sorulan sorunlar gruplar halinde ele alınmıştır ve grup isimleri araştırmacı tarafından belirlenmiştir. Bu yaklaşım, benzer konuları bir araya getirerek daha net ve anlaşılır bir yapı sağlamayı hedeflemektedir. Oluşturulan bu sorun gruplarının cinsiyet ve eğitim durumlarına göre karşılaştırılmasında parametrik olmayan analiz yöntemlerinden Kruskal Wallis ve Mann Whitney U testlerinden, gruplar arasındaki farklılığın belirlenmesinde Dunn çoklu karşılaştırma testinden yararlanılmıştır. Verilerin analizinde Ondokuz Mayıs Üniversitesi lisanslı SPSS 21 paket programı kullanılmıştır.

Bulgular ve Tartışma

Çizelge 1'de araştırma kapsamına alınan tarım danışmanlarının bazı sosyal ve ekonomik özellikleri yer almaktadır. Çizelgeye göre tarım danışmanları ortalama 34 yaşındadır ve %51'i erkektir. Boyacı ve Yıldız (2015) tarafından yapılan araştırmada benzer şekilde yayımcıların ortalama 36,14 yaşında oldukları ve %68,4'ünün erkek olduğu belirlenmiştir. %68,6'sı evli olan danışmanların %55,8'i lisans mezunudur. Mezun oldukları bölümler incelendiğinde en fazla bahçe bitkileri (%16), tarla bitkileri (%14), tarım makinaları ve teknolojileri mühendisliği (%14) ve tarım ekonomisi (%10) alanlarının olduğu görülmektedir. Tarım danışmanlarının %23,5'i ise ön lisans mezunudur ve çoğunlukla fındık eksperliği (%10) bölümünden mezundur. Araştırma alanındaki tarım danışmanlarının %37,6'sı bahçe bitkileri alanında faaliyet gösteren işletmelere hizmet verirken %22,1'i sulu tarla tarımı yapan işletmelere hizmet vermektedir. Danışmanlık mesleğinden önce yaşanan yer incelendiğinde, tarım danışmanlarının büyük bir kısmının (%62,7) kentte yaşadıkları tespit edilmiştir. Yine başka bir araştırmada benzer şekilde yayımcıların meslek öncesi yaşamlarının geçtiği yer %54 oranında kent olarak belirlenmiştir (Boyacı ve Yıldız, 2015). 2002 yılında KÖY-MER projesi kapsamında GAP bölgesinde görev yapan tarım danışmanlarının %82,0'sinin köyde ikamet ettikleri belirlenmiştir (Ceylan ve ark., 2005). Aynı zamanda bu

araştırmada tarım danışmanlarının konut sıkıntısı yaşadıkları da belirtilmiştir. Günümüzde kırsal alanda ikamet eden tarım danışmanlarının az olması ve şehri tercih etmeleri yapılan yayım projelerinin neden sürdürülebilir olmadığı ve tarım danışmanlarının yaşadığı sorunlar konusunda önemli bir temel sağlamaktadır.

Araştırmada tarım danışmanlarının çoğunlukla hizmet verdikleri alanlar ile mezun oldukları bölümler aynı doğrultuda olmakla birlikte farklı uzmanlık alanlarına sahip tarım danışmanlarının farklı tarımsal faaliyetler konusunda da hizmet veriyor olmaları dikkat çekicidir (Çizelge 1). Yayım elemanlarının ve tarım danışmanlarının işlerinin büyük bir kısmı bilgilerin, tavsiyelerin ve fikirlerin paylaşılması yoluyla onlara ihtiyaç duyan bireylerin ihtiyaçlarının karşılanmasına yöneliktir. Problemleri çözme ve beceri kazanma noktasında çiftçilerin yayımcılardan ve tarım danışmanlarından olumlu yönde etkilenmeleri gerekmektedir.

Aynı zamanda bir tarım yayımcısının taşıması gereken özellik, dünyadaki gelişmeleri takip edebilecek bilgi, beceri ve iletişim becerilerine sahip olmasıdır (Kayabaşı, 2020). Dolayısıyla çiftçilerin ihtiyacını anlamak, uygun yayım programları hazırlamak ve onların etkili şekilde

yararlanabilecekleri yayım yöntemlerini belirlemek için etkili bir şekilde iletişim kurmak çok büyük bir önem taşımaktadır. Bilgilerin çiftçilere yönlendirilememesi, iletişim eksikliği beraberinde getirir (Kızılaslan, 2009). Dolayısıyla araştırmada iyi bir iletişim uzmanı da olması gereken tarım danışmanlarının kişisel iletişim becerileri ile ilgili faaliyetlere katılma durumları incelenmiştir ve %94,1'inin bu faaliyetlere katılma gösterdikleri tespit edilmiştir. Bu oran, tarım danışmanlarının iletişim becerilerini geliştirmek için aktif bir şekilde çaba gösterdikleri anlamına gelir. Araştırmada tarım danışmanlarının düzenli hizmet içi eğitim alma durumları Çizelge 1'de yer almaktadır. Buna göre tarım danışmanlarının %68'inin düzenli hizmet içi eğitimi aldıkları belirlenmiştir. Daha önce yapılan bir araştırmada bu araştırma sonucundan farklı olarak, Sivas ilinde tarım yayımcılarının %44,7'sinin hizmet içi eğitimler kapsamında tarımsal yayım eğitimi almadıkları belirlenmiştir (Demirbük ve Kızılaslan, 2017). Aynı şekilde Toktaş (2010) tarafından yapılan başka bir araştırmada tarım yayımcılarının %64'ünün düzenli bir hizmet içi eğitim almadıkları belirlenmiştir.

Çizelge 1. Tarım danışmanlarının bazı sosyal ve demografik özellikleri

Table 1. Some social and demographic characteristics of agricultural consultants

Değişkenler	Ortalama	Std Sapma	Minimum	Maksimum	
Yaş (yıl)	30	7,4	30	50	
Değişkenler	n	%	Değişkenler	n	%
Cinsiyet			Medeni Durum		
Kadın	25	49,0	Evli	35	68,6
Erkek	26	51,0	Bekâr	16	31,4
Eğitim Durumu			Yabancı Dil Seviyesi		
Ön lisans	5	23,5	Başlangıç	34	68,0
Lisans	30	55,8	Orta	14	28,0
Yüksek Lisans	8	15,7	İleri Seviye	2	4,0
Mezun Olunan Bölüm			Hizmet Alanı		
Bahçe Tarımı	6	6,0	Seracılık	3	3,9
Fındık Ekspertliği	5	10,0	Bahçe bitkileri işletmesi	29	37,6
Bitkisel ve Hayvansal Üretim	1	2,0	Kuru tarla tarımı	9	11,7
Tarım Alet ve Makinaları	2	4,0	Sulu tarla tarımı	17	22,1
Tohumculuk Teknolojisi	1	2,0	Süt hayvancılığı işletmeleri	5	6,5
Bahçe Bitkileri	8	16,0	Besi hayvancılığı işletmeleri	4	5,2
Bitki Koruma	4	8,0	Küçükbaş hayvan işletmeleri	3	3,9
Tarla Bitkileri	7	14,0	Su ürünleri işletmeleri	3	3,9
Tarım Ekonomisi	5	10,0	Arıcılık	2	2,6
Toprak Bilimi ve Bitki Besleme	2	4,0	Kanatlı yetiştiriciliği işletmeleri	2	2,6
Tarımsal Yapılar ve Sulama	1	2,0	Bilgisayar ve internet kullanma durumu		
Tarım Makinaları ve Teknolojileri Müh.	7	14,0	Çok Sınırlı	1	2,0
Zootekni	4	8,0	Orta	10	19,6
TYDH'nin kırsal kalkınmaya katkısı			İleri	28	54,9
Evet Var	37	72,5	Çok İleri	12	23,5
Kısmen Var	14	27,5	Danışmanlık mesleğinden önce yaşanılan yer		
Düzenli olarak hizmet içi eğitim alma			Kır	2	4,0
Evet	34	68,0	Kent	32	62,7
Hayır	16	32,0	Kır + Kent	17	33,3
Çiftçileri ziyaret etme sıklığı*			Kişisel iletişim becerileri ile ilgili faaliyetlere katılım		
Haftada 1	4	8,2	Evet	48	94,1
15 günde 1	15	30,6	Hayır	3	5,9
30 günde 1	30	61,2			

*2 kişi cevap vermemiştir; TYDH: Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetleri

Çizelge 2. Tarım danışmanlarının çiftçi problemlerini belirlerken kullandıkları yöntemler
Table 2. Methods used by agricultural consultants when determining farmers' problems

Yöntemler	Frekans (önem sıralaması, %)			Toplam Skor
	1.	2.	3.	
Kendi gözlemlerim	17 (23,0)	24 (60,0)	3 (7,0)	102 (29,6)
Çiftçiler ile bireysel görüşerek	42 (56,7)	6 (15,0)	1 (2,3)	139 (40,3)
Çiftçi toplantıları sırasında	6 (8,1)	3 (7,5)	17 (39,5)	41 (11,8)
Diğer meslektaşlar ile görüşerek	5 (6,8)	6 (15,0)	16 (37,2)	43 (12,5)
Araştırma raporları yoluyla	4 (5,4)	1 (2,5)	6 (14,0)	20 (5,8)
Toplam	74 (100,0)	40 (100,0)	43 (100,0)	345 (100,0)

Erzurum ilinde yapılan diğer bir araştırmada da, danışmanlara ihtiyaç duydukları konularda hizmet içi eğitim çalışmalarının yeterince verilmemesi ve mesleki deneyimlerinin yetersiz olmasından dolayı yeterince etkin ve başarılı olamadıkları tespit edilmiştir (Atsan ve Şoraklı, 2006). Dolayısıyla çiftçilerin ihtiyaçları ve beklentileri doğrultusunda tarım danışmanlarının hizmet içi eğitimlere tabi tutulması önemli görülmektedir (Kutlar, 2009).

Çizelge 2’de, Samsun ilindeki tarım danışmanlarının çiftçi problemlerini belirlerken en çok kullandıkları yöntemlerin sıralaması verilmiştir. Buna göre, tarım danışmanlarının en yaygın olarak kullandıkları yöntem çiftçilerle bireysel görüşmelerdir. İkinci sırada kendi gözlemlerini kullanarak çiftçi problemlerini belirledikleri görülmektedir. Üçüncü sırada ise diğer meslektaşlarıyla görüşerek çiftçi problemlerini çözdükleri belirtilmiştir. Bu bulgulardan yola çıkılarak, Samsun ilindeki tarım danışmanlarının, çiftçilerle doğrudan iletişime geçerek ve kendi gözlemlerini kullanarak çiftçi problemlerini belirleme ve çözme konusunda aktif oldukları ifade edilebilir. Ayrıca meslektaşlarıyla işbirliği yapma ve deneyim paylaşma eğiliminde oldukları da gözlemlenebilir. Bu sonuç, tarım danışmanlarının yerel düzeyde çiftçi sorunlarına çözüm bulmada önemli bir rol oynadıklarını ve yerel bilgi ve deneyimlerin değerli bir kaynak olduğunu göstermektedir.

Araştırmada ele alınan tarım danışmanlarının sorunlarının belirlenmesine yönelik oluşturulan maddeler Çizelge 3’de verilmiştir. Çizelgeden elde edilen sonuçlara göre, tarım danışmanlarının sıkça karşılaştığı sorunlara odaklanıldığında; yasal düzenlemeler ve kurumsallaşma sorunları, görev ve yetki belirsizliği, danışmanlık sisteminin yaygınlaşma sorunu ve çiftçi tercihi ve koordinasyonsuzluk sorunları dikkat çekmektedir. Özellikle, tarım danışmanlarının bu konularda sık sık zorluklarla karşılaştığı görülmektedir. Bu sorunlar, danışmanların mesleki etkinliği, işleyişi ve sektör içindeki rolü üzerinde önemli etkilere sahiptir. Bu durum, tarım danışmanlarının faaliyetlerini yürütürken hukuki ve organizasyonel belirsizliklerle karşılaştığını göstermektedir. Ayrıca tarım danışmanlığı sisteminin yaygınlaşmamış olması da öne çıkan bir sorundur ve tarım danışmanlarının hizmetlerinin yeterince geniş bir kitleye ulaşamadığını göstermektedir. Sistemin henüz istenilen seviyede yaygınlaşmamış olması, tarım sektöründe uzmanlık sağlayan tarım danışmanlarının potansiyel etkisini de sınırlayabilmektedir. Bununla birlikte, çiftçilerin danışmanlık hizmetlerine olan talebinin düşük olması ve kırsal alanlarda kamu kuruluşları arasında koordinasyonsuzluk da sorunlar arasında yer almaktadır. Çiftçilerin tarımsal danışmanlık hizmetlerini tercih

etmemesi, tarım danışmanlarının hizmetlerinin talep görmemesi sorununu beraberinde getirmektedir. Kamu kurumları arasındaki işbirliğinin eksikliği, özellikle tarım sektöründe görev yapan tarım danışmanlarının etkili hizmet sunumunu sınırlayabilir.

Tarım danışmanlarının çiftçilere daha etkili ve sürdürülebilir bir şekilde yardımcı olabilmesi için kullandığı yayım metotları oldukça önemlidir. Özellikle çiftçi gezileri ve bilgi değişim ziyaretleri gibi metotlar, tarım danışmanlarının saha deneyimlerini ve pratik bilgilerini çiftçilere aktarabilmelerini sağlar. Bu sayede çiftçilere en iyi tarım uygulamaları, yeni teknikler ve güncel bilgiler aktararak tarım sektöründe etkili bir bilgi paylaşımı sağlanır. Ancak bu metotların etkin bir şekilde kullanılabilmesi için finansman gerekmektedir. Çiftçi gezilerinin ve atölye çalışmalarının düzenlenmesi, tarım danışmanlarına ve bu etkinliklere katılan çiftçilere maliyetlidir. Dolayısıyla bu etkinliklerin düzenlenmesi için yeterli finansal kaynağın sağlanması, aynı zamanda kaynağın net ve güvence altında olması son derece önemlidir. Eğer finansal kaynaklar önceden belirlenmemiş veya güvence altına alınmamışsa, danışmanlar etkinliklerin düzenlenmesi için gerekli bütçeyi bulmakta güçlük çekebilirler. Böyle bir durum, etkinliklerin kalitesini düşürebilir hatta bazen gerçekleştirilmesini imkânsız kılabilir. Danışmanlık hizmetlerinin etkinliğini ölçmek ve geliştirmek amacıyla izleme ve değerlendirme yöntemleri kullanılmaktadır. Bu yöntemler, danışmanların faaliyetlerini izlemek, performanslarını değerlendirmek ve gerekirse iyileştirmeler yapmak için kullanılmaktadır. Ancak araştırma sonuçlarına dayanarak tarım danışmanlarının sıklıkla cevap verdiği diğer bir sorunun, danışmanlık sistemindeki izleme ve değerlendirme metotlarının objektif kriterlere dayanmamasıyla ilgili olduğu görülmektedir.

Araştırmada ele alınan tarım danışmanlarının kırsal alanda karşılaştığı diğer bir önemli sorun, çiftçi koşullarına uygun teknolojilerin yokluğudur. Sürdürülebilirliği, verimliliği ve çiftçilerin gelir düzeylerinin artırılması açısından bu sorun büyük bir önem taşımaktadır. Çiftçiler, farklı coğrafyalarda ve koşullarda tarım yapmaktadır ve bu nedenle ihtiyaçları da farklılık göstermektedir. Tarım danışmanlarının temel görevlerinden biri, çiftçilere en uygun ve verimli tarım teknikleri ve yöntemlerini sunmaktır. Ancak bu tekniklerin uygulanması için gerekli olan modern ve çiftçi koşullarına uygun teknolojilerin eksikliği, verimliliği düşürülebilir ve çiftçilerin gelirlerini olumsuz etkileyebilir. Çiftçiler, doğal kaynakları sürdürülebilir bir şekilde kullanmak zorundadır. Bu nedenle onlara uygun olan su yönetimi, toprak koruma ve gübreleme gibi tekniklerin yanı sıra modern tarım

makinaları ve ekipmanları da gereklidir. Modern tarım teknolojileri, daha az emek ve kaynak kullanarak daha fazla üretimi mümkün kılmaktadır. Aynı zamanda, çiftçilere yüksek kaliteli ürünler elde etme ve gelirlerini artırma fırsatı sunmaktadır. Yeni teknolojilerin çiftçilere tanıtılması ve kullanımının öğretilmesi için eğitim ve farkındalık programlarının geliştirilmesi gereklidir. Diğer taraftan ele alınan bu soruna farklı bir bakış açısı ile bakıldığında, mevcut tarım teknolojilerinin günümüz tarım sektörü için yetersiz olabileceği de ifade edilmektedir. Konu ile ilgili paydaşların bu konuda gereken girişimlerde bulunabilmeleri ve gerekli tedbirleri alabilmeleri de ayrıca önemli görülmektedir. Eksilmez (2016) ve Durmuş (2018) tarafından yapılan araştırmalarda benzer sonuçlar tespit edilmiştir. Türkiye genelinde tarım danışmanlarının

karşılaştığı sorunların hemen hemen her bölgede benzer olması, bu sorunların yaygın olarak karşılaşılan zorluklar olduğunu göstermektedir. Bu durum, tarım sektörünün genel olarak ülke çapında benzer yapısal ve operasyonel özelliklere sahip olduğunu ve bu nedenle tarım danışmanlarının karşılaştığı temel sorunların benzerlik gösterdiğine işaret edebilir.

Çizelge 4’de sunulan sonuçlar, tarım danışmanlarının cinsiyetlere göre çiftçi destek ve işbirliği engelleri ve danışmanlık zorlukları ve eksiklikleri konularında önemli farklılıklar olduğunu ortaya koymaktadır. Elde edilen sonuçlara göre, cinsiyetler arasında görülen çiftçi destek ve işbirliği engelleri puanları arasındaki farklılıklar istatistiksel olarak anlamlıdır ($P<0,05$).

Çizelge 3. Tarım danışmanlarının sorunları

Table 3. Problems of agricultural consultants

Maddeler	n	Mod	Medyan
Kırsal alanda karşılaşılan zorluklar (KAKZ)			
Teknik bilgi yetersizliği	51	2	2,0
Yeterli araç-gereç, girdi vb.nin yokluğu	51	2	3,0
Ulaşım sorunları	51	2	2,0
Hizmet içi eğitim çalışmalarının yetersizliği	51	2	2,0
Araştırma-yayım ilişkilerindeki yetersizlikler	51	1	2,0
Çiftçi koşullarına uygun teknolojilerin yokluğu	51	3	3,0
Uygulama konusunda yetersizlik	51	3	3,0
İletişim konusundaki sorunlar	51	1	2,0
Çiftçi destek ve işbirliği engelleri (ÇDİE)			
Çiftçilerin ilgisizliği ve danışmana güvenmemesi	51	2	2,0
Çiftçilerin gelir düzeyinin düşük olması	51	3	3,0
Çiftçinin teknik bilgi ve eğitim düzeyi düşük	51	3	3,0
Çiftçilerin yeniliklere açık olmaması	51	3	3,0
Çiftçinin hizmetleri satın almak istememesi	51	3	3,0
Çiftçilerin bilgi kaynağı olarak kendi yakın çevresine daha fazla başvurması	51	3	3,0
Kırsal gelişim zorlukları (KGZ)			
Kırsal alanda bilgi yayma konusunda engeller var	51	3	3,0
Kırsal alanda sürekli ikamet önemli bir sorun teşkil ediyor	51	3	3,0
Kırsal alanda kamu kuruluşları arasında koordinasyonsuzluk var	51	4	3,0
Ulaşım ve iletişim problemleri	51	2	2,0
Kırsal alanda yürütülen faaliyetlerin izleme ve değerlendirilmesi oldukça zor	51	3	3,0
Danışmanlık zorlukları ve eksiklikleri (DZE)			
Danışmanın gerekli teknik bilgiye hâkim olmaması	51	2	2,0
Danışmanın yayım teknikleri ve uygulama konusundaki eksiklikleri	51	1	2,0
Danışmanın çiftçi ile iletişim bilgi ve becerilerindeki eksiklik / yetersizlikleri	51	1	1,0
Danışmanın işin önemiyetinin farkında olmaması ve işini önemsememesi	51	1	1,0
Tarım danışmanlığı sistem engelleri (TDSE)			
Danışmanlık mesleğinin tam anlamıyla kurumsallaşmamış görev ve yetki belirsizliklerinin olması	51	3	4,0
Danışmanlık sisteminin yeterince yaygınlaşmamış olması	51	3	3,0
Danışmanlık ücretinin ya da kazancının düşük olması	51	3	4,0
Danışmanlık işinin çok yorucu ve yoğun olması	51	3	3,0
Danışmanların kendi uzmanlık alanlarına göre görev alamaması	51	3	3,0
Çiftçi ile iletişimde yüz yüze gelme olanaklarının sınırlı olması	51	1	2,0
Çiftçilere eğitim faaliyeti düzenleme konusunda fiziki koşul (sınıf, bina vb.) sınırlılıklarının olması	51	1	2,0
Kamu (Devlet)’nun danışmanlık sistemini koordine ediyor olması	51	3	3,0
Danışmanın çalışma usul ve esaslarını belirleyen yasal düzenlemeler yeterince açık olmaması	51	3	4,0
Danışmanlık sistemindeki izleme ve değerlendirme metotlarının objektif kriterlere dayanmıyor olması	51	3	3,0
Danışmanlık hizmetlerindeki çiftçi gezileri, bilgi değişim ziyaretleri gibi ilave faaliyetlerin finansman kaynağının net olmaması	51	3	3,0

*Hiç:1, Nadiren:2, Orta:3, Sık:4, Çok Sık:5

Çizelge 4. Ele alınan sorunların cinsiyetler açısından karşılaştırılması

Table 4. Comparison of the problems addressed in terms of gender

Gruplar	Cinsiyet	Ortalama	Standart Hata	Medyan	Minimum	Maksimum	Test İstatistiği	p
KAKZ	Kadın	20,80	1,22	21,00	11,00	30,00	269,5	0,295
	Erkek	18,96	1,17	18,50	8,00	31,00		
ÇDİE	Kadın	20,24	3,41	21,00	14,00	28,00	211,5	0,032
	Erkek	17,19	1,01	19,00	8,00	27,00		
KGZ	Kadın	14,40	0,89	15,00	6,00	20,00	268,5	0,285
	Erkek	12,92	0,98	11,00	5,00	22,00		
DZE	Kadın	7,20	0,49	7,00	4,00	13,00	226,5	0,060
	Erkek	6,19	0,55	5,00	4,00	14,00		
TDSE	Kadın	34,84	1,16	35,00	21,00	46,00	260,5	0,223
	Erkek	32,12	2,01	32,50	13,00	55,00		

Çizelge 5. Ele alınan sorunların eğitim durumu açısından karşılaştırılması

Table 5. Comparison of the problems discussed in terms of educational status

Gruplar	Eğit. Dur.	Ortalama	Standart Hata	Medyan	Minimum	Maksimum	Test İstatistiği	p
KAKZ	Ön lisans	18,42	1,76	17,50	12,00	28,00	2,045	0,360
	Lisans	19,73	1,11	19,50	8,00	31,00		
	Y. Lisans	22,63	2,18	25,00	14,00	28,00		
ÇDİE	Ön lisans	15,83 ^b	0,83	16,50	10,00	20,00	9,420	0,009
	Lisans	19,00 ^{ab}	0,92	19,50	8,00	28,00		
	Y. Lisans	21,50 ^a	1,10	21,50	17,00	27,00		
KGZ	Ön lisans	11,67	1,51	10,00	5,00	19,00	2,641	0,267
	Lisans	14,23	0,87	15,50	6,00	22,00		
	Y. Lisans	14,88	1,14	15,00	10,00	20,00		
DZE	Ön lisans	5,83	0,64	5,00	4,00	10,00	4,171	0,124
	Lisans	6,90	0,55	6,00	4,00	14,00		
	Y. Lisans	7,50	0,42	7,50	6,00	9,00		
TDSE	Ön lisans	32,50	1,81	32,00	21,00	43,00	0,727	0,695
	Lisans	33,67	1,82	34,50	13,00	55,00		
	Y. Lisans	34,75	1,74	36,50	25,00	40,00		

^{a,b} : Aynı harflerle gösterilen ortalamalar arasında fark yoktur

Araştırmada ele alınan kadın ve erkek tarım danışmanlarının farklı deneyimler ve zorluklar yaşadığı belirlenmiştir. Hesaplanan ortalamalara bakılarak, kadın tarım danışmanlarının bu konuları erkek tarım danışmanlarından daha fazla sorun olarak gördüğü söylenebilir ($P<0,05$). Danışmanlık zorlukları ve eksiklikleri konusunda da özellikle gerekli teknik bilgiye hâkim olmama, yayım teknikleri ve uygulama konusundaki eksiklikler, çiftçiler ile iletişim bilgi ve becerilerindeki eksiklikler ve danışmanın işin önemini farkında olmaması gibi zorluklar ve eksikliklerden de kadın tarım danışmanlarının daha fazla etkilendiği görülmektedir ($P<0,10$).

Toplumsal cinsiyet normları ve rolleri kadınların ve erkeklerin farklı beklentilere sahip olmasına yol açmaktadır. Kadınların ve erkeklerin genellikle farklı alanlarda ve faaliyetlerde bulunması beklenmektedir. Bu nedenle, araştırma kapsamında ele alınan tarım danışmanları da farklı konuları daha önemli veya öncelikli olarak algılayabilirler. Nitekim Nijerya'nın Benue eyaletinde kadın ve erkek tarım danışmanlarının yeteneklerine ilişkin yapılan araştırmadaki sonuçlar bu yorumu desteklemektedir. Araştırma sonuçlarına göre, kadın tarım danışmanları çiftçileri motive etme, yayım işine bağlılık, iş yönetimi, planlama, düzenleme ve öncelik belirleme konularında yüksek oranda yeteneklere sahipken, erkek tarım danışmanlarının çiftçileri motive

etme, sözlü iletişim ve eğitim materyali geliştirme konularında yeteneklerinin olduğu görülmektedir. Ayrıca kadın tarım danışmanlarının yayım programlarının değerlendirilmesi, konu uzmanlığı ve iletişim alanlarında yüksek yeteneklere sahip olduğu belirlenmiş, ancak erkek tarım danışmanlarının konu uzmanlığı, değerlendirme ve kişisel nitelikler alanlarında daha fazla yeteneğe ihtiyaç duyduğu ortaya çıkmıştır (Okwoche ve ark., 2011). Aynı zamanda kadın ve erkek tarım danışmanlarının çalışma alanları ve rolleri de farklılık gösterebilir. Kadınlar genellikle aile içi tarım faaliyetlerine daha yakın olabilirken, erkekler daha çok kamusal alanlarda faaliyet gösterebilir. Bu farklılıklar, kadın ve erkek danışmanların karşılaştığı sorunlarda da farklılıklara yol açabilir. Ayrıca çiftçi dinamikleri, kadın ve erkek danışmanların çiftçilerle iletişimlerinde farklı zorluklarla karşılaşmalarına yol açabilir. Sonuç olarak, kadın ve erkek danışmanların farklı konularda farklı endişeleri ve sorunları olabilir. 1999 yılında Nijerya'da yapılan diğer bir araştırma cinsiyet temelli ayrımcılığın tarımsal danışmanlık hizmetlerinde nasıl bir etkiye sahip olduğunu vurgulamaktadır. Bahsedilen araştırmada, özellikle kadın çiftçilerin kadın yayım uzmanları tarafından denetlendiği durumlarda yayım etkinliklerine daha yüksek düzeyde farkındalıkla katıldıklarını, teknoloji ve uygulamaları benimsediklerini ve teknik bilgi düzeyi ile hizmetin kalitesinden memnuniyet ve güvenilirlik gösterdiklerini tespit etmiştir

(Lahai ve ark., 1999). Türkiye’de yapılan benzer bir araştırmada da, kadın yayım elemanlarının çiftçi eğitimlerine daha fazla zaman ayırdığı ve erkek meslektaşlarına kıyasla daha sık kadın çiftçilerle iletişim kurduğu tespit edilmiştir (Boyacı ve Yıldız, 2013).

Çizelge 5, tarım danışmanlarının eğitim düzeylerine bağlı olarak ifade ettikleri sorunları incelemekte ve ilginç sonuçlar sunmaktadır. Her birey, farklı aile geçmişlerine, eğitim seviyelerine, deneyimlere ve değerlere sahip olduğu için, bu tür farklılıklar bazen sorunların farklı algılanmasına ve dolayısıyla çatışmalara yol açabilir (Luthans, 1995). Bu araştırmada da tarım danışmanlarının eğitim durumlarının farklılıklar göstermesi onların sorun olarak algıladıkları konularda farklılıklar ortaya çıkardığını göstermektedir. Elde edilen verilere göre, çiftçi destek ve işbirliği engelleri konusunda tarım danışmanlarının eğitim seviyeleri arasında belirgin farklılıklar bulunmaktadır ($p<0.05$). Yüksek lisans eğitim seviyesine sahip tarım danışmanları, çiftçilerin yeniliklere karşı dirençli olması, teknik konulardaki bilgi eksiklikleri, çiftçilerin gelir düzeylerinin ve eğitim seviyelerinin düşük olması gibi konuları diğer eğitim seviyesindeki tarım danışmanlarına göre daha çok sorun olarak görmektedirler. Bu durum araştırmada ele alınan yüksek lisans eğitilmiş tarım danışmanlarının sektörde yenilikleri benimsemeyen çiftçilerle karşılaştıklarını ve teknik bilgileri yetersiz olan çiftçilerle iletişim kurma zorluğu yaşadıklarını düşündürmektedir.

Ayrıca yüksek lisans mezunu tarım danışmanları, eğitimlerinin daha teorik ve akademik odaklı olması nedeniyle, sahadaki pratik sorunları ele almakta eksik kalabilir. Bu durum, onların çiftçilerin günlük işleyişi ve ihtiyaçlarını anlamalarını zorlaştırabilir. Empati eksikliği de çiftçilerin ihtiyaçlarını ve zorluklarını anlama konusunda sorun oluşturabilir. Çiftçilerin gelir düzeyleri veya eğitim seviyeleri gibi faktörleri yetersiz bir şekilde değerlendirebilmeleri söz konusu olabilir. Aynı zamanda, danışmanların çiftçilere uygun çözümler sunma konusundaki zorluklarını arttırabilir. Benzer şekilde, yüksek eğitilmiş danışmanlar arasında, danışmanların işlerine gerektiği kadar değer vermemeleri, danışmanların teknik bilgi eksikliği, iletişim sorunları, yayım teknikleri ve uygulama konularındaki eksiklikler daha sık olarak ifade edilmiştir. Yüksek eğitim seviyesine sahip tarım danışmanlarının daha karmaşık teknik bilgilere hâkim olmalarına rağmen bu bilgileri etkili bir şekilde iletemedikleri veya çiftçilere uygulama konusunda rehberlik edemedikleri düşünülmektedir. Eğitim seviyesi arttıkça tarım sektöründe danışmanlık işinin değeri konusundaki sorunun daha sık görülmesi, bu sorunları tetikleyebilir.

Sonuç ve Öneriler

Araştırma sonuçlarına göre, tarım danışmanlarının cinsiyetleri ve eğitim seviyeleri gibi faktörlere bağlı olarak karşılaştıkları sorunlarda belirgin farklılıklar bulunmaktadır. Kadın tarım danışmanları, çiftçi destek ve işbirliği engelleri konusunda daha fazla sorun yaşamaktadır ve genellikle teknik bilgi eksiklikleri gibi konuları erkek meslektaşlarından daha fazla sorun olarak algılamaktadır. Öte yandan, yüksek eğitim seviyesine sahip tarım danışmanları, çiftçilerin yeniliklere dirençli olması ve teknik konulardaki bilgi eksiklikleri gibi daha

teorik sorunları daha fazla önemsemektedir. Ancak bu grup, sahadaki pratik sorunları ele almakta eksik kalabilir ve danışmanlık işlerine gerektiği kadar değer vermemeleri gibi sorunları daha sık ifade etmektedir.

Sonuç olarak; tarım danışmanlarının yaşadığı zorluklar ve sorunlar, cinsiyet ve eğitim seviyesi gibi faktörlere bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Bu faktörlerin, danışmanların çalışma tarzlarına, çiftçilerle iletişim becerilerine ve hizmet kalitesine etki ettiği görülmektedir. Bu nedenle, tarım danışmanlarının eğitimi ve desteklenmesi, farklı ihtiyaçlarına ve zorluklarına uygun çözümler üretebilmeleri için önemlidir. Ayrıca, tarım sektöründe daha etkili bir danışmanlık hizmeti sunulabilmesi için çeşitli cinsiyet ve eğitim seviyelerine sahip danışmanların deneyimlerini ve bilgi birikimlerini paylaşımlarını teşvik etmek de önemlidir. Bu şekilde, tarım danışmanları, çiftçilere daha etkili ve sürdürülebilir bir şekilde yardımcı olabilirler.

Sorunların belirlenmiş olması, danışmanların işleriyle ilgili günlük sorunlarını, iletişim eksikliklerini, kaynak kısıtlamalarını, teknik bilgi eksikliklerini ve diğer zorlukları anlamayı sağlayacaktır. Tarım danışmanlarının çalıştığı çiftçilerin beklentileri, ihtiyaçları ve memnuniyet düzeyi hakkında da bilgi toplanması gerekmektedir. Danışmanların hizmetlerini daha iyi uyarlamaları ve çiftçilere daha etkili destek sağlamaları için önemli bir adım olacağı düşünülmektedir. Aynı zamanda tarım danışmanlarının mesleki eğitim ve gelişim ihtiyaçlarını belirlemek amacıyla geri bildirim toplaması önerilmektedir. Eksikliklerin ve zayıf noktaların tespit edilmesi, danışmanların becerilerini ve yetkinliklerini geliştirmek için uygun eğitim programları ve kaynakların sağlanmasına yardımcı olacaktır. Tarım danışmanlarının iş yükü, zaman yönetimi becerileri ve çalışma koşulları hakkında bilgi toplanması da danışmanların çalışma ortamını ve süreçlerini iyileştirmek için düzenlemeler yapılmasına yardımcı olabilir. Yine, danışmanların diğer paydaşlarla (örneğin tarım kuruluşları, üniversiteler, özel sektör) işbirliği ve koordinasyon düzeyi hakkında bilgi toplanmalıdır. Bu bilgilerin elde edilmesi daha iyi işbirliği fırsatlarını belirlemek ve tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetlerinin etkinliğini arttırmak için işbirliği ağlarının oluşturulmasına yardımcı olabilir. Bu öneriler, tarım danışmanlarının mevcut sorunlarını daha iyi anlamak ve bu sorunların çözümüne yönelik stratejiler geliştirmek için bir temel oluşturabilir. Elde edilen sonuçların, politika yapıcılar ve ilgili paydaşlar için önemli bir rehberlik sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynaklar

- Ateş HÇ, Terin M. 2007. Kırsal ve kentsel kökenli yayım elemanlarının yayımcı niteliklerini etkileyen etmenler açısından karşılaştırılması. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 13:1 ve 2 31-38.
- Atsan T, Şoraklı A. 2006. Bin Köye Bin Tarımcı Projesi Kapsamında Görev Yapan Tarım Danışmanlarının Etkinliklerinin Belirlenmesi: Erzurum İli Örneği, *Türkiye VII. Tarım Ekonomisi Kongresi*, Antalya, Cilt 1, s:500-505.
- Boone Jr HN, Boone DA. 2012. Analyzing likert data. *The Journal of Extension*, 50(2), 48. <https://doi.org/10.34068/joe.50.02.48>
- Boyacı M, Yıldız Ö. 2013. Türkiye’de yayım ve cinsiyet. *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 50:1 21-27.

- Boyacı M, Yıldız Ö. 2015. Farklı örgütlerdeki yayım elemanlarının bilgi toplumu becerilerinin değerlendirilmesi. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 52:1 57-62.
- Boyacı M, Yıldız Ö. 2015a. Türkiye'de farklı kuruluşlardaki yayım elemanlarının iş memnuniyetini etkileyen faktörler. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 52:2 123-130.
- Boyacı M. 2020. Ege bölgesi tarımsal inovasyon sisteminde kamu araştırma kuruluşları ve ziraat fakülteleri. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 57:1 21-38. <https://doi.org/10.20289/zfdergi.575639>
- Ceylan İC, Köksal Ö, Akın A. 2005. GAP Bölgesi'nde Tarımsal Üretim Sürecinde Üreticilerin Bilgi İhtiyaçlarının Karşılmasında Tarım Danışmanlarının Rolü. IV. GAP Kongresi, Şanlıurfa, 21-23 Eylül 2005, 490-497.
- Clason DL, Dormody TJ. 1994. Analyzing data measured by individual Likert-type -items. Journal of Agricultural Education, 35(4), 31-35.
- Çukur T, Köksal Ö, Abacı Nİ, Atsan, T, Özçatalbaş O, Demiryürek K, Bostan Budak D, Karaturhan B, Selşik A, Aydoğan M. 2020. Tarım Danışmanlığı Uygulamalarında Mevcut Durum ve Gelecek. Türkiye Ziraat Mühendisliği IX. Teknik Kongresi Bildiriler Kitabı-2, Ankara, 13-17 Ocak 2020, 639-649.
- Demirbük M, Kızılaslan N. 2017. Tarımsal yayımı geliştirme projesinin değerlendirilmesi: Sivas örneği. Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi, 6(1), 72-82.
- Durmuş H. 2018. Manisa ilinde tarımsal yayım ve danışmanlığın değerlendirilmesi üzerine bir araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Akdeniz Üniversitesi, Antalya, Türkiye.
- Eksilmez E. 2016. Tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetleri kapsamında tarım danışmanlarının sosyo-ekonomik durumu ve etkinliği: TR90 Bölgesi örneği. Doktora Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, Türkiye.
- İmamoğlu H, Çobanoğlu F. 2018. Balıkesir ilinde tarımsal danışmanlık hizmetinin etkisinin değerlendirilmesi. Harran Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi, 22:2 263-274. <https://doi.org/10.29050/harranziraat.325094>
- Kayabaşı ET. 2020. Tarımsal yayım'da hedef kitle ve tarımsal yayımcının özellikleri. Çalışma ve Toplum, 3:66 1365-1386.
- Kaynakçı C. 2020. Güneydoğu Anadolu Bölgesinde faaliyet gösteren tarım danışmanlarının iş memnuniyetlerinin tarımsal yayım açısından değerlendirilmesi. Doktora Tezi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, Türkiye.
- Kızılaslan N. 2009. Çiftçilerin tarımsal yayım konusundaki tutum ve davranışları (Tokat ili Yeşilyurt ilçesi araştırması). TUBAV Bilim Dergisi, 2:4 439-445.
- Kutlar İ. 2009. Türkiye de Tarımsal Yayım ve Danışmanlık hizmeti verenlere yönelik eğitim çalışmalarının değerlendirilmesi. AB-Türkiye Sivil Toplum Diyalogunun Çok Yönlü Geliştirilmesi Uluslararası Sempozyumu, Antalya, 5-8 Kasım 2009, 305-309.
- Lahai BA, Goldey P, Jones GE. 1999. The gender of the extension agent and farmers' access to and participation in agricultural extension in Nigeria. The Journal of Agricultural Education and Extension, 6:4 223-233. <https://doi.org/10.1080/13892240085300051>
- Luthans F. 1995. Organizational Behaviour, New York: Mc Geaw-Hill Co.
- Okwoche VA, Ejembi EP, Obinne CPO. 2011. Professional competencies perceived to be important and needed by female and male agricultural extension agents: A study from Nigeria. Journal of Agricultural Sciences, 2:2 121-126. <https://doi.org/10.1080/09766898.2011.11884676>
- Özçatalbaş O, Budak DB, Boz İ, Karaturhan B. 2010. Türkiye'de Tarım Danışmanlığı Sisteminin Geliştirilmesine Yönelik Önlemler. TMMOB, Ziraat Mühendisleri Odası VII. Teknik Kongresi Bildiriler Kitabı 2, Ankara, 11 - 15 Ocak 2010, 1197-1208.
- Sever A, Boz İ. 2012. Tarım Yayımcısı ve Danışmanların İş Memnuniyeti ve Kaliteli Hizmet Vermesini Etkileyen Faktörler: Kahramanmaraş Örneği. 10. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, Konya, 5 - 7 Eylül 2012, 1103-1111.
- Toktaş S. 2010. Adana ilinde tarımsal yayımı geliştirme projesi (Tar-Gel) uygulamalarının değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Çukurova Üniversitesi, Adana, Türkiye.
- Tunalıoğlu R, Çınar G. 2013. Aydın ilinde kamu alanında görev yapan tarımsal yayım personelinin kişisel performanslarının incelenmesi. Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 8:2 11-22.